

Correctievoorschrift HAVO

2009

tijdvak 1

economie (pilot)

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. Voorts heeft de CEVO op grond van artikel 39 van dit Besluit de *Regeling beoordeling centraal examen* vastgesteld (CEVO-02-806 van 17 juni 2002 en bekendgemaakt in Uitleg Gele katern nr 18 van 31 juli 2002).

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door de CEVO.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de CEVO-regeling van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal punten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
 - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan de CEVO. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
 - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
 - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 58 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen is de volgende vakspecifieke regel vastgesteld:

Voor rekenfouten worden geen punten afgetrokken. Wanneer echter de kandidaat bij een berekening kennelijk verzuimd heeft door schatting controle op het antwoord uit te oefenen, wordt voor deze fouten één punt afgetrokken tot een maximum van drie punten voor het hele examen.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opmerking

Algemene regel 3.6 is ook van toepassing als gevraagd wordt een gegeven antwoord toe te lichten, te beschrijven en dergelijke.

Opgave 1

1 maximumscore 2

ja

Een voorbeeld van een juiste verklaring is:

Bij een prijs van € 25,- is de vraag naar kaartjes:

$Q_v = -50 \times 25 + 5.000 = 3.750$, terwijl er maar 3.500 kaartjes in de vrije verkoop gaan.

2 maximumscore 2

ja

Uit het antwoord moet blijken dat de maximale betalingsbereidheid voor een kaartje voor deze wedstrijd bijna € 100 is, terwijl de voorgestelde prijs slechts € 25 is, hetgeen betekent dat er veel vragers zijn die bereid waren meer dan € 25 te betalen voor een kaartje.

3 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

(maximaal 3.500 toegangkaartjes in de vrije verkoop:)

$$3.500 = -50P + 5.000 \rightarrow 50P = 1.500 \rightarrow P = 30 \text{ (euro)}$$

4 maximumscore 2

b2

Een voorbeeld van een juiste verklaring is:

Een verklaring waaruit blijkt dat, als gevolg van de live uitzending van de wedstrijd, bij iedere prijs de bereidheid van de consument om een kaartje te kopen kleiner wordt, waardoor de vraaglijn naar links is verschoven.

Opgave 2

5 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$$\text{koers euro in dollars 2005: } \frac{1}{0,81} = 1,23 \text{ (afgerond)}$$

$$\text{koers euro in dollars 2007: } \frac{1}{0,73} = 1,37 \text{ (afgerond)}$$

$$\frac{1,37 - 1,23}{1,23} \times 100\% = 11,4\%$$

Opmerking

Voor het antwoord $\frac{0,73}{0,81} \times 100 = 90,1 \rightarrow$ stijging van 9,9% geen punten

toekennen.

6 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Een antwoord waaruit blijkt dat door de koersstijging van de euro de Europese producten duurder zijn geworden in de Verenigde Staten van Amerika, hetgeen voor de Europese producenten een concurrentienadeel is op de Amerikaanse markt.

7 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Een antwoord waaruit blijkt dat door de koersdaling van de dollar de Amerikaanse producten goedkoper zijn geworden in Europa, waardoor de Europese producenten op de Europese markt meer concurrentie ondervinden.

Vraag	Antwoord	Scores
8	maximumscore 3 indien gekozen voor Sarkozy	
	<ul style="list-style-type: none"> • Sarkozy bepleit een renteverlaging • Voorbeelden van argumenten zijn: <ul style="list-style-type: none"> – Door een renteverlaging wordt het lenen van geld goedkoper, hetgeen kan leiden tot toenemende bestedingen waardoor de daling van de productiegroei afgeremd kan worden. – Door een renteverlaging zal de koers van de euro afnemen hetgeen de concurrentiepositie van Europese producenten kan verbeteren 	1 2
	indien gekozen voor Trichet	
	<ul style="list-style-type: none"> • Trichet bepleit een renteverhoging • Een voorbeeld van een argument is: Een oplopende inflatie in de EMU kan het streven naar prijsstabiliteit van de ECB onder druk zetten. Door een renteverhoging wordt sparen aantrekkelijker en lenen minder aantrekkelijk. Hierdoor nemen de bestedingen af en daardoor kan de inflatie afnemen 	1 2
9	maximumscore 2 Uit het antwoord moet blijken	
	<ul style="list-style-type: none"> • dat Trichet aanspraak mag maken op deze uitspraak, omdat hij als president van de politiek onafhankelijke ECB formeel verantwoordelijk is voor het monetaire beleid binnen de EMU • dat Sarkozy aanspraak mag maken op deze uitspraak, omdat hij als regeringsleider van een van de lidstaten van de EMU verantwoordelijk is voor een economische politiek, gericht op de welvaart van Europese burgers 	1 1

Opgave 3

- 10 maximumscore 2**
Voorbeelden van een juist antwoord zijn:
- vrije toetreding
Uit de toelichting moet blijken dat de voorwaarde van een vergunning de toetreding beperkt.
 - homogeen product
Uit de toelichting moet blijken dat de kenmerken met betrekking tot prijsvorming, routes en rijtijden een indicatie zijn voor heterogeniteit van het product.
- 11 maximumscore 2**
Een voorbeeld van een juiste berekening is:
oud: € 5,12 + 5 × € 1,94 = € 14,82
nieuw: € 7,50 + (5 – 2) × € 2,20 = € 14,10

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

12 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- Een antwoord waaruit blijkt dat het nieuwe stelsel taxichauffeurs kan verleiden tot misbruik van hun informatievoorsprong, omdat ze zien dat het nieuwe tariefstelsel voor hen pas meer oplevert dan het oude, als ze relatief langere ritten maken.
- Een antwoord waaruit blijkt dat het nieuwe stelsel taxichauffeurs kan verleiden tot misbruik van hun informatievoorsprong en dus tot omrijden om files te vermijden, want stilstaan betekent in het nieuwe stelsel niets verdienen.

13 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- de reactie van Michel
Uit de uitleg moet blijken dat de cartoon laat zien dat het voor een klant onduidelijk is, wat nu precies het begrip starttarief inhoudt en dat een taxi-aanbieder blijkbaar vrij kan bepalen wat daar onder valt.
- de reactie van Jan-Willem
Uit de uitleg moet blijken dat de cartoon laat zien dat een klant pas bij het uitkiezen van een taxi verneemt dat er vóór het rijden al een apart bedrag in rekening wordt gebracht, terwijl nog onduidelijk is wat de rit zelf gaat kosten / welke verdere kosten er nog in rekening worden gebracht.

Opmerking

Uitsluitend punten toekennen voor een combinatie van gekozen reactie en uitleg.

Opgave 4

14 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Een antwoord waaruit blijkt dat publieke uitgaven aan onderwijs worden betaald uit belastingen die nu worden ingehouden op de inkomens van de meeste burgers, maar die in de toekomst kunnen bijdragen aan de verhoging van de welvaart van alle burgers en daarmee ook kunnen leiden tot hogere belastinginkomsten.

15 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$$0,054 \times 429,3 = 23,1822$$

$$23,1822 - 2,1 - 1,9 = 19,2 \text{ (miljard euro; afgerond)}$$

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

16 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste berekening zijn:

- op basis van bron 11
1995: $13,3 + 1,9 + 1,4 = 16,6$ (miljard euro's)
2005: $23,4 + 2,8 + 2,2 = 28,4$ (miljard euro's)
 $\frac{28,4 - 16,6}{16,6} \times 100\% = 71,1\%$
- op basis van bronnen 11 en 13
1995: $0,055 \times 302,2 = 16,621$
2005: $0,057 \times 500,1 = 28,5057$
 $\frac{28,5057 - 16,621}{16,621} \times 100\% = 71,5\%$

Opmerking

Een andere juiste manier van afronden ook goed rekenen.

17 maximumscore 3

gestegen

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- uitgaven 1995: $(0,09 + 0,17) \times 13,3 = 3,458$ (miljard euro)
uitgaven 2005: $(0,08 + 0,13) \times 23,4 = 4,914$ (miljard euro)
uitgaven stegen nominaal met $\frac{4,914 - 3,458}{3,458} \times 100\% = 42,1\%$ 2
- inflatie 1995-2005 bedroeg $126,4 - 100 = 26,4\%$ 1

Opmerking

Een andere juiste manier van afronden ook goed rekenen.

Opgave 5

18 maximumscore 2

- Er worden te weinig nieuwe huizen gebouwd 1
- Tegelijkertijd willen steeds meer mensen een eigen huis kopen 1

19 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Als de hypothecaire financiering goedkoper wordt, kunnen huizenkopers meer lenen bij een zelfde inkomen en dus kunnen ze meer betalen voor een huis. Dat stimuleert de vraag naar (duurdere) huizen, waardoor de gemiddelde prijzen zullen stijgen.

Vraag	Antwoord	Scores
20	maximumscore 2 Een voorbeeld van een juiste berekening is:	
	• bedrag van de lening: $1,08 \times \text{€ } 615.000 - \text{€ } 50.000 = \text{€ } 614.200$	1
	• rentevoordeel bij uitstel: $(0,053 - 0,044) \times \text{€ } 614.200 = \text{€ } 5.572,80$	1
21	maximumscore 2 Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (twee van de volgende):	
	– Een antwoord waaruit blijkt dat een half jaar later dit specifieke huis al verkocht blijkt te zijn.	
	– Een antwoord waaruit blijkt dat een half jaar later de trend van stijgende huizenprijzen ook van invloed is geweest op de vraagprijs voor dit huis (en deze dus door de makelaar is verhoogd).	
	– Een antwoord waaruit blijkt dat de wereldreis duurder uitgevallen is dan ze hadden gedacht en ze daarvoor een deel van hun spaargeld hebben moeten aanspreken, waardoor het te lenen bedrag is gestegen.	
	Per juist antwoord 1 punt toekennen.	
22	maximumscore 3	
	• bij 1: verhogen; bij 2: daalt	1
	• Een voorbeeld van een juiste redenering is: Huizenprijzen die sterker stijgen dan het gemiddelde prijspeil verhogen het reële vermogen van huiseigenaren en deze stijging overtreft doorgaans de reële renteopbrengst van spaartegoeden (zelfs bij rente over rente). Door inflatie daalt de reële hypotheekschuld en dat geldt dan ook voor de reële waarde van een tegoed op de spaarrekening. Dus, in reële termen is een eigen huis het beste spaarvarken	2

Opgave 6

23	maximumscore 3 huren Een voorbeeld van een juiste berekening is:	
	• kosten per leerling bij kopen: $\text{€ } 100 + \frac{\text{€ } 120.000}{1.000} = \text{€ } 220$	1
	• kosten per leerling bij huren: $1,2 \times (\text{€ } 170) = \text{€ } 204$	1
	• deze laatste prijs per leerling voldoet aan de eis, dat de kosten niet hoger worden dan de vergoeding die de school van de overheid ontvangt	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

24 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist argument zijn:

- Een antwoord waaruit blijkt dat het grote marktaandeel van Boekhuur op de totale markt voor schoolboeken (75%) het voor de uitgeverijen noodzakelijk maakt tot een overeenkomst te komen met deze grote aanbieder.
- Een antwoord waaruit blijkt dat het grote marktaandeel van Boekhuur op de totale markt voor schoolboeken (75%) het voor de uitgeverijen efficiënt maakt om met deze partij te onderhandelen en tot een overeenkomst te komen.

25 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist argument is:

Een antwoord waaruit blijkt dat het marktaandeel van deze drie uitgeverijen samen zo groot is (bron 18, rechter diagram), dat Boekhuur niet in staat zal zijn zonder de levering door deze uitgeverijen een volwaardig huurpakket voor schoolboeken aan te bieden.

26 maximumscore 2

€ 195

Uit de verklaring moet blijken dat, ongeacht de prijs die RAB zal kiezen, Boekhuur de hoogste totale winst behaalt bij een eigen prijs van € 195. ($42 > 34$ en $31 > 19$)

27 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- voor Boekhuur en Rent-A-Book is de keuze voor € 195 de dominante strategie 1
- dus zou een prijsafsprake nodig zijn om te bereiken dat beiden een hogere winst realiseren bij een prijs van € 204 1

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per school in het programma WOLF. Zend de gegevens uiterlijk op 3 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

bron 7 Hein de Kort, NRC, najaar 2007

bron 10 John Reid, Bastiaan Geleijnse, Jean-Marc van Tol, www.foksuk.nl.